

РОЗДІЛ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.111.4

Александрова Г. М.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ» В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Стаття присвячена теоретичному аналізу сутності поняття «ресурсозбереження» з економічної точки зору. Розглянуто підходи вітчизняних і зарубіжних авторів до ідентифікації поняття «ресурсозбереження». Наведено порівняння основних підходів, які використовуються при визначенні сутності даного поняття. Акцент зроблено на тому, що недостатньо розглядати ресурсозбереження лише як процес, його варто розглядати також як умову, результат і показник поліпшення використання ресурсів на всіх стадіях суспільного виробництва, етапах і рівнях виробничо-господарської діяльності. Відзначено, що проблеми ресурсозбереження в окремих галузях економіки України недостатньо досліджені, як, наприклад, у торгівлі.

Ключові слова: раціональність, збереження, резерви, ресурси, ресурсозбереження.

Постановка проблеми. Для вітчизняної економічної моделі, якій притаманні ознаки транзитивності, проблеми ресурсозбереження є однією із традиційних. Нагальна необхідність переходу до ресурсозбереження в економіці усвідомлена достатньо давно.

Той факт, що терміни «ощадливість» та «раціональне використання ресурсів» зустрічаються у програмних документах КІПС вже на початку 1960-х років, свідчить про наявність усвідомлення важливості цієї проблеми з боку господарського управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження проблем ресурсозбереження проводяться в Україні. Відзначимо праці О. Батури, А. Гейця, С. Денісюка, С. Дорогунцова, Н. Коніщевої, М. Ковалка, І. Лукінова, А. Савченко, В. Трегобчука, М. Чумаченко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак теоретичне усвідомлення ресурсозберігаючої тематики дотепер, на наш погляд, не відбулося. Про це свідчать і існуюча у літературі неузгодженість дослідження цієї теми, і несприйнятливості існуючого господарювання до ресурсозбереження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення суті поняття «ресурсозбереження» у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній та зарубіжній літературі виділяють наступні підходи до визначення сутності ресурсозбереження:

- 1) ресурсозбереження як процес усунення втрат;
- 2) ресурсозбереження як процес задіювання невикористаних резервів;
- 3) ресурсозбереження як процес підвищення ефективності використання факторів виробництва;
- 4) ресурсозбереження як процес запобігання збитку;
- 5) ресурсозбереження як процес усунення дефіциту факторів виробництва.

Розглянемо більш детально зміст наведених визначень.

Сутність першого підходу «ресурсозбереження як процес усунення втрат» – доцільно почати з визначення, що розуміється під втратами. «Під втратами необхідно розуміти нереалізовані мож-

ливості виробництва, які вимірюються різницею між оптимальним обсягом виробництва, який мав можливість бути створений при даному рівні техніки і технології у відповідності з авансованими на всіх стадіях виробничими ресурсами в умовах їх раціонального використання, і фактично досягнутими результатами» [1, с. 148]. Таким чином, даний підхід зводиться до розуміння категорії втрат як негативних результатів виробництва, а не як характеристика власне ресурсів.

Другий підхід до визначення сутності ресурсозбереження «як процесу задіювання невикористаних резервів» відрізняється від наведеного вище ще більшим відходом від власне ресурсів виробництва; акцент робиться не на втратах результатів виробництва, а на неспоживанні цих результатів, таким чином, у відповідності до даної класифікації можна визначити втрати як різницю між оптимальним обсягом і структурою споживання і тим, що фактично склався. Цей підхід близький до розглянутого вище, відмінності заключаються у різниці трактувань категорії резервів. Під резервами виробництва пропонується розуміти «можливість покращення використання ресурсів... в результаті удосконалення техніки, технології, організації праці, і виробництва, подолання вузьких місць, а також приведення у дію раніше не використовуваних виробничих ресурсів [3, с. 147]. Характерною особливістю даного підходу від попереднього є розглядання ресурсів як основи ресурсозбереження.

Причини існування резервів бачаться у «невідповідності діючої техніки сучасному рівню,... недоліках використання наявних ресурсів виробництва, втраті споживчих властивостей сировини, матеріалів і готової продукції внаслідок їх псування, втрат ресурсів в процесі зберігання і перевезення, а також існуванні невикористаних резервів, пов'язаних з незбалансованістю основних факторів виробництва, порушенням злагодженості виробничого процесу» [3, с. 148].

Незважаючи на те, що процеси усунення втрат і задіювання резервів є, по суті, одним і тим же процесом, не є вірним, на наш погляд, отождолення категорії втрат і резервів. Якщо категорія резервів характеризує відношення до задіювання чинників виробництва (залучати – не залучати ресурси до обігу), то категорія втрат, в більшій мірі, характеризує ефективність вико-

ристовування ресурсів з погляду одержуваного результату, тому представляється неправомірною спроба вимірювання «величини невикористаних резервів... як різниці між об'ємами продукції, яка могла б бути отримана при даному рівні техніки і технології...» [3, с. 148]. Таке визначення більш відповідає вимірюванню втрат продукції. Підкреслена відмінність між категоріями втрат і резервів є, швидше, методологічною, ніж істотною, проте вона важлива і неврахування відмінності в категоріях веде до характерного їх змішання [1; 6].

Оскільки ефективність – це відношення результатів до витрат, з метою ілюстрації приймемо у якості найбільш загальної форми результату вироблений суспільний продукт, а у якості витрат – виробничі ресурси.

Оскільки результат ресурсозберігаючого використання виробничих чинників описується приростом продукції і ліквідацією втрат ресурсів, а ресурсозбереження відносно чинників виробництва – задіюванням резервів, то можна затверджувати, що дане трактування ресурсозбереження і трактування ресурсозбереження як процесу ліквідації втрат і задіювання резервів взаємно доповнюють один одне.

Оскільки інтенсифікація є чинником зростання ефективності, тому дане трактування категорії ресурсозбереження є окремим випадком попередньої. Специфіка розуміння категорії ресурсозбереження як процесу підвищення ефективності використання факторів виробництва полягає в акценті на засоби досягнення ресурсозберігаючого ефекту, у виділенні інтенсивних чинників ресурсозбереження в рамках більш загальної безлічі факторів зростання ефективності. Дане положення може бути проілюстровано рисунком 1, що відображає процес розвитку ресурсів.

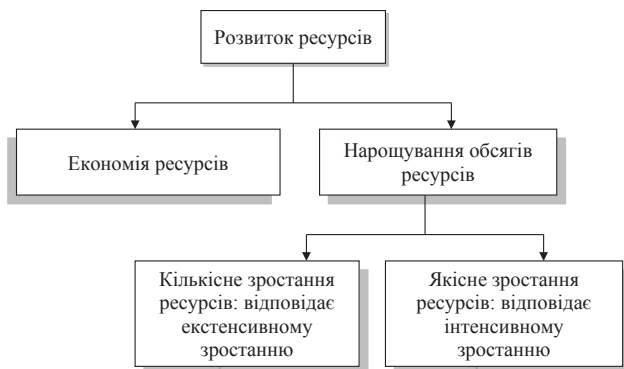

Рис. 1. Складові процесу розвитку ресурсів

Розгляд ресурсозбереження як чинника екстенсивного і інтенсивного розвитку дозволяє виділити дві форми ресурсозбереження: відносну і абсолютну.

Під відотною формою ресурсозбереження розуміємо скорочення застосування ресурсів у розрахунку на одиницю кінцевого споживачького ефекту. По суті, відносна форма ресурсозбереження співпадає з інтенсифікацією використання ресурсів. Під абсолютною формою ресурсозбереження будемо розуміти абсолютне скорочення застосування ресурсів у виробничій діяльності. Ця форма може здійснюватися у двох варіантах:

- абсолютне скорочення застосування ресурсів, що не приводить до зниження результатів,
- абсолютне скорочення застосування ресурсів, що приводить до зниження результатів.

Трактування ресурсозбереження як процесу запобігання збитку приводиться К. Гофманом [2]. Під збитком при цьому розуміється втрата якості середовища (господарського або екологічного). Уявляється, однак, що, оскільки підтримка певного якісного рівня навколишнього середовища повинна входити до складу соціальних вимог до виробництва, то у цьому значенні якість середовища є однією з складових результату виробництва; з іншого боку, якість середовища у господарському значенні є вимогою до якості господарських ресурсів, тобто до якості витрат. Іншими словами, трактування сутності ресурсозбереження К. Гофманом є більш окремим випадком трактування ресурсозбереження як чинника підвищення ефективності виробництва, являю собою один з шляхів підвищення останньої.

Оскільки під дефіцитом розуміється структурна незбалансованість чинників виробництва (а саме так його трактують автори роботи [9]), тоді ресурсозбереження може бути представлено як результат процесу управління виробничими ресурсами, що призводить до ліквідації незбалансованості чинників. У такому вигляді трактування ресурсозбереження є, знову-таки, окремим випадком, трактування ресурсозбереження як процесу підвищення ефективності виробництва, особливою якою є вказівка на засіб досягнення ресурсозберігаючого ефекту.

Розглянути підходи до визначення сутності ресурсозбереження, на наш погляд, недостатні в тому, що сутність ресурсозбереження зводиться до його результатів, засобів і методів, до розуміння ресурсозбереження як окремого конкретного напрямку господарювання. Якщо ж ресурсозбереження розглядати як закономірність, тоді з урахуванням необхідності подолання вказаних недоліків можна запропонувати таке трактування категорії «ресурсозбереження». Ресурсозбереження – об'єктивний закон. Форма прояву загального закону економії часу, відповідно до якого встановлюються такі співвідношення між ресурсами, ступенем їх залучення в процес виробництва і їх використанням в процесі виробництва, які ведуть до зростання числа і ступеня потреб, що задовольняються, на основі підвищення продуктивності окремих ресурсів і їх сукупності.

Відзначимо, що «природними» межами ресурсозбереження у такому разі є:

- з одного боку, повне залучення всіх ресурсів в процес виробничого споживання, в цьому випадку можна говорити про «нульове ресурсозбереження»;
- з другого боку, повне вилучення всіх ресурсів з процесу виробничого споживання, тобто «абсолютне ресурсозбереження».

Отже, наявність даних «природних меж» ресурсозбереження свідчить про абсурдність таким чином представленої категорії ресурсозбереження.

У теоретичному плані порушена нами проблема ресурсозбереження є надзвичайно складною і потребує подальшого дослідження з погляду різних течій в економічній теорії.

Ми вважаємо, що ресурсозбереження слід розглядати як послідовний та взаємопов'язаний процес, оскільки він здійснюється на усіх стадіях розширеного відтворення. Послідовність його виражається насамперед у безперервності, а також у накопиченні на виході необхідних резервів, що позитивно відібувають на результатах діяльності суб'єкту господарювання. Ресурси як матеріаль-

ний фактор руху виробничого процесу, використовуються згідно з рівнем розвитку продуктивних сил. Оскільки продуктивні сили постійно і безперервно розвиваються, то відповідно змінюється рівень використання ресурсів, у тому числі завдяки запровадженню ресурсозбереження.

Зазначимо, що ресурсозбереження як процес також відображає найбільш суттєві і стійкі взаємозв'язки і взаємозалежності, що безпосередньо торкаються основних сторін виробничо-господарської діяльності на всіх рівнях виробництва. Такий підхід дозволяє розглядати ресурсозбереження як певну структуровану систему, що відображає складність ресурсозбереження як економічної категорії, її багатоаспектність. Однак недостатньо розглядати ресурсозбереження лише як процес, його варто розглядати також як умову, результат і показник поліпшення використання ресурсів на всіх стадіях суспільного виробництва, етапах і рівнях виробничо-господарської діяльності. Проте результати ресурсозбереження фіксуються не тільки на етапі безпосереднього виробництва, використання ресурсів, вони знаходять прояв і у подальшій діяльності суб'єктів та суспільства в цілому. Підкреслимо широкий спектр непрямих результатів, що не завжди піддаються економічному і статистичному виміру, але також є результатом запровадження ресурсозбереження (покращення самопочуття, умов життя тощо).

Основні напрями дій щодо ресурсозбереження представлено на рисунку 2.

Так, за умов науково-технічного прогресу на основі постійного зростання технічної озброєності підвищується продуктивність праці; завдяки більш ефективним технологічним і конструкторським рішенням – створюється можливість переносу основних зусиль з нарощування реалізації товарів, робіт послуг на краще їх використання шляхом більш повного залучення та ефективного використання основних фондів підприємства, покращення та стимулювання умов діяльності кожного працівника сфери торгівлі, підвищення ефективності інформаційного забезпечення, підвищення ефективності залучення та використання фінансових ресурсів. Внаслідок цього прискорюються темпи зниження ресурсомісткості реалізованих товарів, робіт, послуг, і ресурсозбереження перетворюється на один із головних стабільних чинників розширеного відтворення.

У сучасних умовах трансформації економіки України як у теоретичних дослідженнях, так і в практичній діяльності простежується проблема підвищення ефективності управління підприємством. Підприємство стало організаційною основою функціонування ринкової економіки [7, с. 84-88].

Крім того, підприємство є центральним ланцюгом сучасного суспільного виробництва, яке виступає в якості учасника суспільного виробництва та розподілення благ, забезпечує процеси саморегулювання та саморозвитку ринкового господарства [4]. Підприємство – це інституціональна форма, яка відокремилася у результаті суспільного поділу праці та організаційно суміщає в часі та просторі у необхідних пропорціях різноманітні

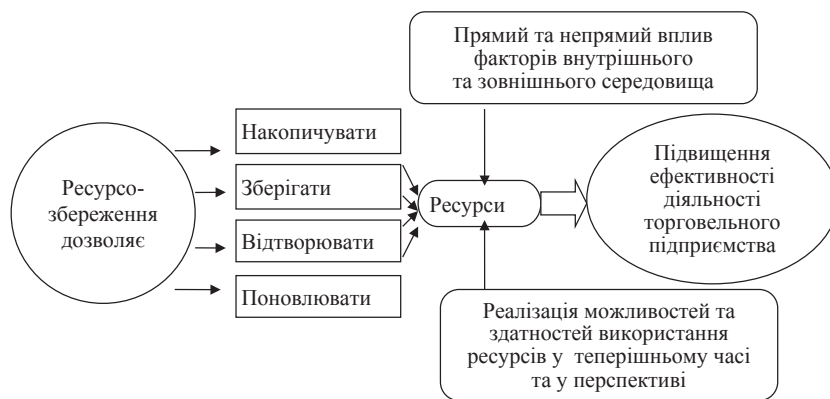

Рис. 2. Основні напрями дій ресурсозбереження торговельних підприємств

ресурси – засоби праці, фінанси, трудові ресурси, енергію, інформацію [8].

Критерієм ефективного функціонування підприємства є перевищення результатів виробництва над його витратами у вигляді показників рентабельності, а ефективного управління ресурсозбереженням – збільшення рівня використання усіх видів ресурсів підприємства: фінансових, трудових, матеріальних, інформаційних у вигляді відповідних показників.

Висновки і пропозиції. Ми вже зазначили, що категорія ресурсозбереження є достатньо складною і вміщує в собі збереження матеріальних, трудових, інформаційних і фінансових ресурсів. Оскільки всі ці ресурси відіграють різну, специфічну роль у процесі суспільного відтворення, ми звужуємо предмет нашого дослідження лише до збереження вищевказаних ресурсів, а точніше – матеріалозбереження, трудовозбереження, фінансового ресурсозбереження та інформаційного збереження. Виходячи з цього, вважаємо можливим і доцільним розглядати зміст категорій матеріалозбереження, трудовозбереження, фінансового ресурсозбереження та інформаційного збереження у вже зазначених нами аспектах, які характеризують більш широку категорію ресурсозбереження:

- як процес ефективного використання фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів;
- як результат або сума суспільно-значущих економіко-соціальних ефектів;
- як організаційно-економічна система, тобто як сфера економічної діяльності суспільства.

Визначення жодного із зазначених напрямів ресурсозбереження в деяких галузях економіки, наприклад у торгівлі, не знайшло відображення у законодавстві України. Важливим, на нашу думку, є питання про питому вагу інформаційної складової у забезпеченні сталого розвитку економіки торгівлі України, а також про внесок інформаційного збереження в загальні масштаби ресурсозбереження. За оцінками фахівців, розширення інформаційного забезпечення нерозривно пов'язане з абсолютним збільшенням використання автоматизованих засобів обробки інформації. Сучасний етап трансформації і адаптації економіки України до ринкових умов, в якому спостерігаються елементи виходу із загальносистемної кризи, потребує активного розвитку та впровадження ресурсозбереження на підприємствах.

Список літератури:

1. Виленский М.А. Эффективность ресурсосберегающих технологий // Вопросы экономики. – 1986. – № 10.
2. Гофман К.Г. Хозяйственный механизм природопользования: пути перестройки // Экономика и математические методы. – 1988. – Вып. 5.
3. Гуревич Е.Т. Учет потребительских оценок и спроса при нормировании цен на новые товары // Известия АН СССР, сер. Экономика СССР. – 1988. – № 6.
4. Жданов С.А. Основы теории экономического управления предприятием : учебник. – М. :Финпресс, 2000. – 384 с.
5. Коллективный опыт стран СЭВ в области ресурсосбережения : сборник научных трудов ИЭМСС. – М., 1986.
6. Лейкина К.В. Использование резервов производства и сбалансированность воспроизводства. – М. : Наука, 1981.
7. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством. – Х. : Основа, 1999. – 620 с. Пономаренко В. Технология стратегического управления // Бізнес Інформ. – 1999. – № 3-4. – С. 84-88.
8. Управление организацией : учеб. / Г.А. Азеев, В.П. Баранчев, В.Н. Гунин и др., под ред. А.Г. Поршнева и др. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 668 с.
9. Ямпольский С., Чемодурова Н., Лидерман М. Эффективность ресурсосберегающей техники в условиях ограниченности трудовых ресурсов // Экономика Советской Украины. – 1988. – № 1.

Александрова А. Н.

Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского

ТРАКТОВАНИЕ ПОНЯТИЯ «РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЕ» В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ**Резюме**

Статья посвящена теоретическому анализу сущности понятия «ресурсосбережение» с экономической точки зрения. Рассмотрены подходы отечественных и зарубежных авторов к идентификации понятия «ресурсосбережение». Приведено сравнение основных подходов, которые используются при определении сущности данного понятия. Акцент сделан на том, что недостаточно рассматривать ресурсосбережения лишь как процесс, его следует рассматривать также как условие, результат и показатель улучшения использования ресурсов на всех стадиях общественного производства, этапах и уровнях производственно-хозяйственной деятельности. Отмечено, что проблемы ресурсосбережения в отдельных отраслях экономики Украины недостаточно исследованы, как, например, в торговле.

Ключевые слова: рациональность, сбережение, резервы, ресурсы, ресурсосбережение.

Aleksandrova A. N.

Donetsk Mikhail Tugan-Baranovsky National University of Economics and Trade

INTERPRETATION OF THE TERM “COST-EFFECTIVE USE OF RESOURCES” IN ECONOMICS**Summary**

The article is devoted to theoretical analysis of the essence of the concept of «saving» from an economic point of view. The approaches of domestic and foreign authors to the identification of the concept of «saving». The comparison of the main approaches used in the definition of the essence of this concept. The emphasis is on the fact that it is not enough to consider only saving as a process, it should also be seen as a precondition, outcome and indicator of better utilization of resources at all stages of social production, stages and levels of production and economic activity. Noted that problems of resource saving in some sectors of the economy of Ukraine is not enough investigated, such as in trade.

Keywords: rationality, reserves, saving resources, saving.

УДК 336.76

Бабіченко В. В.

Фінансово-економічне управління ПАТ «Укртатнафта»

ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджуються дискусійні питання виділення категорій корпоративних фінансів в сучасній економіці. Встановлено, що поява та стрімкий розвиток корпорацій обумовлюють і відповідні зміни в категорійному апараті фінансової науки. Проведений аналіз корпоративних фінансів дав підстави стверджувати, що вихідною їх категорією є дохід.

Ключові слова: корпорація, корпоративні фінанси, функції корпоративних фінансів, дохід, акція, зобов'язання, капітал, інвестиції.

Постановка проблеми. Глобальну економіку неможливо уявити без корпорацій. Більше того, роль та значення корпорацій на сучасному етапі обумовили той факт, що її доволі часто визначають як економіку «корпоративну». Проте питання

щодо домінування корпорацій не настільки тривіальне, як здається з першого погляду. В його основі – потреба у такій організаційно-правовій формі підприємництва, яка б у повній мірі відображала розвиток глобальної економіки, поси-